

Veldnamen in Meijendel

Namen in het landschap zeggen vaak iets over het ontstaan of het vroegere gebruik door de mens. In de duinen gaat het meestal om namen van hoogten en laagten. Oude kaarten vanaf 1600 geven vele veldnamen. De meest uitvoerige inventarisatie van het huidige beheergebied Meijendel vond in 1956 en 1957 plaats, toen medewerkers van de Duinwaterleiding van 's-Gravenhage met oude bewoners door de duinen tussen Scheveningen en het Wassenaarse Slag wandelden en vroegen naar boomaanplant en oude veldnamen. Wat zeggen al die namen ons?

TEKST: FRANS BEEKMAN

Trefwoorden

duintoponiemen, oude kaarten, Meijendel, historisch duingebied, duinreliëf.

Oudste veldnamen uit de 16^e en 17^e eeuw

De bronnen voor dit onderzoek zijn vooral oude kaarten van het duingebied. Aanvankelijk staan daarop alleen zandhoopjes ingetekend, later worden de valleien open gelaten die dan meestal een naam dragen. In dit artikel worden overigens geen namen van wegen, spranken of gebouwen opgenomen. De spelling (in cursief) is conform de desbetreffende kaart. De duinonderzoeker Jan Boerboom spitte vele archieven door en raadpleegde tientallen oude kaarten. Zijn studie is opnieuw een belangrijke informatiebron (Boerboom 1958).

De oudst bekende duinvallei waarvan de naam bekend is, heet *'t Bercker Reijse* (Berkenrijs). Het werd genoemd in 1517, omdat toen arme dorpelingen van Wassenaar, Berkheide en Scheveningen er illegaal hakhout, doorns

en ruigte verzamelden (Boerboom 1958, 12). De vallei Berkenrijs ligt vlak achter de binnenduinrand bij de Roggewoning. De Jonge Duinen moesten hier omstreeks 1500 al gelegen hebben: het zijn naar binnen gewaaide paraboolduinen. In de loop van de

14^e eeuw werd het dorp Waalsdorp daardoor overstoven. In 1334 was het nog genoemd als Walixdorp, afgeleid van een persoonsnaam. De ligging is onbekend. Rekening houdend met een geschatte afstand van ruim 1000 meter overstuiving van Walixdorp naar de binnenduinrand bij de Roggewoning in circa 150 jaar, moet de landinwaartse verstuiwing aan de toenmalige kust op 2000 meter van Walixdorp in de 11^e eeuw zijn begonnen. Tussen de 11^e en 16^e eeuw is het duinreliëf tot stand gekomen en door planten vastgelegd. Na 1500 waren er nog wel plaatselijke verstuiwingen.

De duinen vielen in de Middeleeuwen onder de graaf van Holland en Zeeland. Daar komt de naam 'Grafelijke Wildernisse' vandaan. De groene duinvalleien werden verpacht voor beweiding met koeien en ook voor konijnen. Een deel van de konijnen werd levend in manden afgeleverd bij hoge overheidsdienaren. Na 1581 vielen de duinen

van Wassenaar onder de Staten van Holland en na 1813 onder het rijk (Dienst der Domeinen). Al in 1314 hield de houtvester van graaf Willem III toezicht op het planten van helm, evenals op de jacht in de duinen en de rechtspraak (stropers en houtdieven).

Het planten van helm gebeurde aan de binnenduinrand. De boeren van het aan de duinen grenzende cultuurland van Wassenaar waren 'gehouden' deze zogenaamde voorduinen met helm te beplanten om overstuiving van hun land te voorkomen. Door deze beplanting groeide de binnenduinrand omhoog. Daar liggen dan ook, zoals bij Duinrell en De Klip de hoogste duintoppen van meer dan 35 meter + NAP. De zeereep aan de kust werd toen niet beplant. De geregelde helmplanting kwam begin 16^e eeuw onder toezicht van de hoogheemraadschappen Delfland en Rijnland. Een derde van de duinen tussen Scheveningen en het Wassenaarse Slag viel onder Delfland, de rest onder Rijnland. Vanaf het dorp Scheveningen lagen de Oostduinen. Eigenlijk bevonden die zich noordoostelijk van dit vissersdorp, maar in de Middeleeuwen dacht men dat loodrecht op de kust het noorden lag en sprak men aldus van de Oostduinen. De Westduinen (en het Westduinpark) lagen en liggen zuidwestelijk van Scheveningen.

Dankzij een grensgeschil tussen Delfland en Rijnland is er een kaart van de 'Gemene Jurisdictie' door Floris Jacobs uit 1602 (Boerboom 1958, 15-17). Het betwiste rechtsgebied van bijna drie kilometer liep van de *Schevelincksepan* tot

Figuur 1. Kaart van de Gemene Jurisdictie door Floris Jacobs (1602). Nationaal Archief (uit Boerboom 1958).

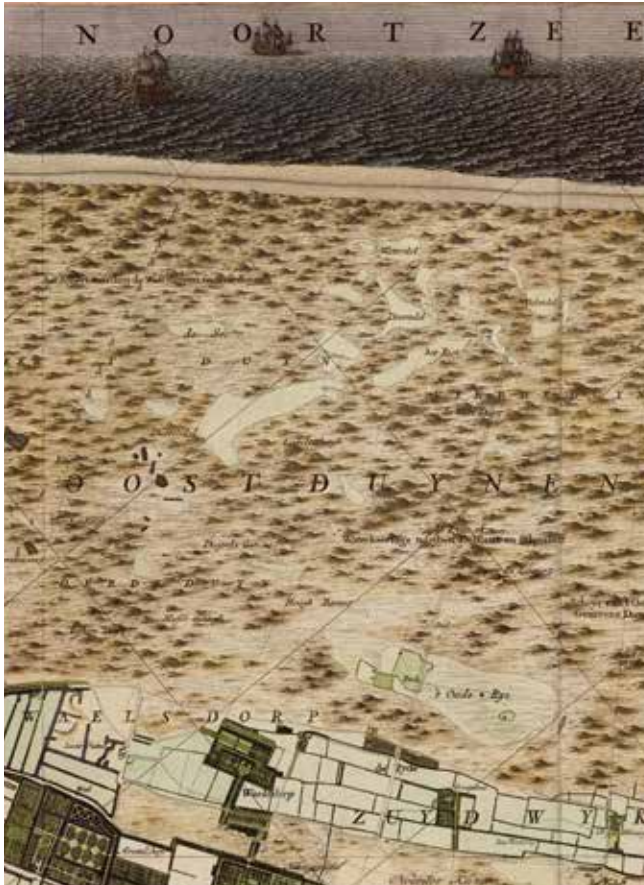
Figuur 2. Tekening Meijendel door J.Y. van Vliet. In: *Onze duinen* (AVN 1938).

Meyendel (Fig.1). De valleien staan hier als open plekken tussen de getekende spitse zandhoopjes op de kaart. De *Schevelincksepan* kan de huidige Harstenhoek zijn. Voor het eerst staan op deze kaart namen eindigend op – del en – pan. Del of dal voor een duinvallei is typisch voor dit deel van Holland. In de veldnaam Meijendel staan meidoorns die er kennelijk groeiden (Fig. 2). De naam voor een ronde duinvallei of duinpan, komt (behalve in West-Vlaanderen) bijna alleen voor in de duinen van Wassenaar (met een enkele uitzondering in Heemskerk en Bergen).

Op de kaart staan ook de valleien *Jonge Rijs* en *Het Oude Rijst*. De laatste vallei van wel 900 meter bij 300 meter vervangt de oudere naam Berkenrijs. Hier stonden veel berken, nog steeds kenmerkend voor het gebied Meijendel en vroeger benut als hakhout. In het begin van de 17^e eeuw was de Oude Rijs een duinweide, die in gebruik was als een vrij kaal exercitieveld van het Staatse leger van prins Maurits. Nu heet het de Waalsdorpervlakte. Op de kaart van Floris Jacobs loopt zeewaarts van Meijendel de grens van de betwiste duinstrook door het *Sparregat*. Het woord spar betekent in dit geval houten grenspaal (Boerboom 1958, 17). De samenstelling eindigend op – gat kan wijzen naar een opening of gat in de zeereep, zoals bijvoorbeeld ook het Schuitemgat en het vroegere Vloeygat (Vloedgat) bij Scheveningen.

Waterstaatskaarten

In de 17^e en 18^e eeuw lieten de hoogheemraadschappen Delfland en Rijnland kaarten maken ten behoeve van het waterstaatkundig beheer. Omdat de duinen van het beheergebied Meijendel voor een derde vielen onder Delfland en twee derde onder Rijnland, leidde dat tot een bijzondere situatie wat het aantal veldnamen betreft. De kaarten van Delfland en Rijnland hebben een verschillen-

Figuur 3. Kaart van Delfland (detail) door Nicolaus Cruquius (1712). Hoogheemraadschap van Delfland.

de verkleining of schaal, waardoor op een grootschaliger kaart veel meer namen kunnen staan.

Op de kaart ‘Hoogheemraadschap van Rhyndland’ door Jan Jansz. Dou en Steven van Broeckhuysen uit 1647 en 1687 in 12 bladen, schaal ca. 1 : 30.000, staan tussen Scheveningen en de Wassenaarse Slag slechts acht veldnamen. De kaart van Rijnland uit 1647 liet wel valleien zien tussen duinen als molshoopjes, maar pas op de kaart uit 1687 staan de namen erbij. Op de ‘Kaart van Delfland’ door Nicolaus Cruquius uit 1712 in 25 bladen, schaal 1 : 10.000, staan in de Oostduinen tot de grens van Delfland bij de Roggewoning maar liefst 23 veldnamen. Voor het aansluitende duingebied vallend onder Rijnland is er geen kaart van Cruquius.

Op de kaart van Rijnland (1687) staan de volgende namen: *Bierlap*, *Duynrel*, *Jonge Rijs*, *Kyffhouck*, *Meyndel*, *'t Oude Rijs*, *Paertshoof* en *Sparregat*, waarbij *'t Oude Rijs* en *Jonge Rijs* onder Delfland vallen. Het zijn vooral de economisch benutte duinvalleien. Er zijn een paar nieuwe namen. Bij *Bierlap* gaat het om een lap of stuk grond en *bier* komt van beer dat mest, drek of modder betekent. De verklaring moet dus zijn ‘een modderige lap grond’ (Otten 2003).

De vallei is zo vochtig door de veenlenzen in de ondergrond. Met greppels werd de *Bierlap* in de 19^e eeuw ontwaterd, leidend naar een duinmeertje (*Ijsbaantje*). Bij *Kyffhoeck* moet sprake zijn van een geschil over het gebruik van de grond. *Meyndel* is al eerder verklaard als een del of dal met meidoorns. *Paertshoof* zal een duin in de vorm van een paardenkop zijn geweest. In *Duynrel* zit het woord *rel*, dat veel voorkomt in Kennemerland. Het is een vergraven duinbeek, die aan de landzijde uit de duinen stroomt.

Op andere kaarten uit de 17^e eeuw (in het bijzonder 1661) komen naast de reeds bekende veldnamen nieuw voor: *Hoogh Baerent*, *Oost Berch*, *Radt Berch*, *Rogge Duynen* en *de Wachthuys Berch* (Boerboom 1958, 19). Het gaat om vijf namen in de duinen vallend onder Delfland en ze hebben te maken met de militaire functie van de latere Waalsdorpervlakte. Het zijn duintoppen waar de heren officieren zicht hadden op schietoefeningen en op exercerende soldaten.

De kaart van Cruquius

Op de zeer nauwkeurige Kaart van Delfland door Nicolaus Cruquius uit 1712 staan 23 veldnamen, waarvan er 19 nieuw zijn (Fig. 3). Hier volgt de volledige lijst.

Doordel	Muschenbergh
Doornpan	't Oude Rijs
Duijvels Gat	het Riet
Duttendel	't Rogge Lant
Hoogh Barent	de Sec
het Galge Duyn	Schutschiete Bergh
't Jonge Rijs	Turkenbergh
Kattendel	Violendel
Kijken Duyn	de Witte Duyn
Kogelenbergh	Waterdel
Kostverloren	de Zeylplas
de Loopert	

Met dezelfde namendichtheid als in het Delflandse deel zouden in het Rijnlandse deel van het beheergebied Meijndel 46 veldnamen gestaan kunnen hebben! Over bovenstaande lijst is wel wat op te merken. In het noordelijk deel zijn het vooral namen die wijzen op (natte) begroeiing, zoals *Waterdel*, *Violendel*, *de Sec* (zegge) en *het Riet*. Net als in 1602 komen er diverse namen voor die eindigen op – del en – pan. Zij zijn typisch voor de Wassenaarse duinen (Fig. 4). Stuvende duinen zien we terug als *de Witte Duyn* en *de Loopert*.

Landinwaarts zijn er opnieuw veldnamen die wijzen op militaire activiteiten op de Waalsdorpervlakte en omgeving:

Figuur 4. Berkenbosje in Meijendel (1937). Uitg.-Mij. v/h Weenink & Snel, Baarn.

Duijvels Gat, Hoogh Barent, Kijken Duyn, Kogelenbergh, Muschenbergh, Schutschiete Bergh en Turckenbergh. Alleen de naam *Hoogh Barent* kwam al eerder voor in de 17^e eeuw. In de naam *Muschenbergh* schuilt de familie Musch; het was later een bekend uitzicht waar je met 60 trapjes naar boven klom. De drie – berch namen uit de 17^e eeuw en de vijf namen eindigend op – bergh of – duyn in 1712 in de omgeving Waalsdorperpervlakte hebben een tijdelijke functie gehad als uitzichtpunt tijdens militaire manoeuvres. Later komen ze op de oude kaarten niet meer voor. Op de diverse duintoppen waren waarschijnlijk houten schuil-daken gebouwd en platforms voor papieren en kaarten. De sporen van de palen van die bouwsels zijn in de grond teruggevonden.

Veel duintoppen hebben dus namen die eindigen op – berg. Dat is een echte Hollandse benaming die voorkomt van Goeree tot Texel. De namen eindigend op – duyn komen voor bij Wassenaar en ten noorden van Heemskerk tot en met de Waddeneilanden. Het *Galge Duyn* lag niet ver van de Scheveningseweg waar de galg of 't *Gerecht* stond. Op 't *Rogge Lant* bij Scheveningen werd kennelijk dit graangewas verbouwd. De naam *Duttendel* wijst mogelijk op Dutse klaver, Vlaams voor rode klaver (Heukels 1907, 257), dat hier werd verbouwd als veevoer.

De kaart van Cruquius zorgde voor meer dan een verdubbeling van het aantal veldnamen in het beheergebied Meijendel. Het wijst op het intensieve duingebruik omstreeks 1700.

Kaarten uit de 19^e eeuw

Gedurende de rest van de 18^e eeuw en ook in de 19^e eeuw komen er niet veel nieuwe veldnamen in het beheergebied Meijendel bij. Vlak voor 1800 wordt voor het eerst *De Klip* in een tekst als *De Klink* vermeld (Kops 1798, 35). Klip is een sterk oprijzend duin gezien vanuit het binnenland. Het woord is verwant aan klimmen (Schönfeld 1950, 40). Later was hier een belangrijke zandafgraving.

Op de duinkaart door jhr. D.T. Gevers van Endegeest uit 1828, gebaseerd op de eerste kadastrale kaart uit 1822, staan de volgende tien namen: *Bierlap, Duttendel, Harstenhoek, Kleine Pan, Kijfhoek, Lange Strook, Meijendel, Oude Rijs, Scheepje* en *Sparregat*. Harstenhoek staat voor 't eerst op deze manuscriptkaart. Boer Leendert van der Harst begon er in 1768 een landbouwontginning. Nieuw zijn de *Lange Strook*, een langgerekte duinvallei in ontginning, en ook de *Kleine Pan*. Bij de veldnaam *Scheepje* moeten we denken aan een scheepvormige duinvallei (Moerman 1956, 200). Het gaat in 1828 om vier nieuwe namen in de duinen. Ook staat op deze kaart *Het Wassenaarsche Schulpslag*, een pad uit de 18^e eeuw, dat zuidelijker op het strand uitkwam dan de overstoven weg naar de verdwenen vissersbuurt Berkheide (Beekman & Van der Meer 2020).

Gevers van Endegeest wilde de duinvalleien ontginnen en verbinden met een weg met beplanting en een vaart ('Waalsdorpsche Afwatering'), die aan moest sluiten op de in 1822

naar Scheveningen gegraven Haringkade. Nabij de Kijfhoek en de Kleine Pan noemt hij op de kaart twee keer een 'Namelooze Vlake'. Het was slechts een plankkaart en daarom hebben de vlakten geen naam gekregen. Gevers koos hier als niet-streekgenoot voor – vlakte, en niet voor – del of – pan. Hij volgde de Noord-Hollandse gewoonte van namen op – vlak of – veld. In 1829 wordt in een tekst over de westzijde van Meijendel de *Kees Engelenberg* genoemd 'een op zich zelve staande duin' (Boerboom 1958, 54). Het is vermoedelijk de markante *Meijendelseberg* van 27,6 meter + NAP.

De Topografisch-Militaire Kaart (TMK) schaal 1 : 50.000 uit 1850 geeft 16 veldnamen in het gebied: Meijendel: *Bierlap*, *Duttendel*, *Harstenhoek*, *Kijfhoek*, *Kleine Pan*, *Lange Strook*, *De Loopert*, *Meijendel*, *Musschenberg*, *Oude Rijs*, 't *Scheepje*, *Sparregat*, *Vinkenpan*, *Violendel*, *Waterdel*. Hier is *Vinkenpan* genoemd naar een vinkenbaan. Op de TMK uit 1875 staat voor 't eerst de *Ganzenhoek*. Het gebruik van – pan is nog steeds typisch voor de Wassenaarse duinen (Fig. 5).

De duinwaterwinning begon in 1874 en leidde tot de aanleg van een prise d'eau van open kanalen die het grondwater opvingen. In het duingebied werd een hoofdader met zijspranken A tot en met M gegraven. De kaarten van de scheikundige A.H. Pareau uit 1909 (1 : 25.000) en 1914 (1 : 10.000) geven de volgende namen: *Bierlap*, *Duttendel*, *Het Fort*, *Ganzenhoek*, *Harstenhoek*, *Kijfhoek*, *Kleine Pan*, *Kijkduin*, (*Lange*) *Strook*, *De Loopert*, *Meijendel*, *Musschenberg*, *Oude Rijs*, *Het Ravelijn*, 't *Scheepje*, *Sparregat*, *Violendel*, *Waterdel* en *Vlakte van Waalsdorp* (Pareau 1909, 1914). Van deze 19 namen zijn er slechts vier nieuw. *Het Ravelijn*, *Het Fort* en de *Vlakte van Waalsdorp* waren zeker al langer

in gebruik, maar nog niet eerder op een kaart geplaatst. De naam *Kruispunt* ten noorden van de *Bierlap* was het kruispunt van de hoofdader met sprank G en I. De naam *Kruispunt* is gegeven door werknemers van de Duinwaterleiding. Het woord sprank is verwant aan spreng, een gegraven waterloop op de Veluwe.

In het algemeen voldeden de bestaande veldnamen voor het Duinwaterbedrijf van 's-Gravenhage (nu Dunea). Het totale aantal van 34 veldnamen werd gevonden op diverse oude kaarten tussen 1602 en 1712. De kaart van Cruquius uit 1712 leverde zelfs 23 namen op. Tussen 1712 en 1909 kwamen er in ruim twee eeuwen slechts 12 veldnamen bij. In de 20^e en 21^e eeuw zullen er nog belangrijke aanvullingen volgen.

Veldnamen in Meijendel uit de 20^e eeuw

In de tweede helft van de 19^e eeuw dwong de grote armoede tot ontginning van Duttendel met vele aardappellandjes. Tussen 1862 en 1890 werd hier 14 hectare ontgonnen tot 170 perceeltjes, die dus gemiddeld ruim 800 m² groot waren. Deze aardappellandjes hebben ter onderscheid ongetwijfeld een naam gehad. Er is echter geen lijst of kaart bewaard gebleven en alles verdween na 1910 onder stedelijke bebouwing (Crefcoeur & Van Pesch 2009, 33-35). Langs de Pompstationsweg zijn nog een paar van die landjes te herkennen.

In dezelfde periode als Duttendel ontstonden er vele landbouwontginningen ter weerszijde van het Wassenaarse Slag, een weg die sinds het begin van de 19^e eeuw op kaarten staat. Van deze landjes zijn wel vele namen

Figuur 5. Kale Wassenaarse duinen achter Groot Hazebroek (ca. 1910). Uitg. Nauta, Velsen.

Figuur 6. Olieverfschilderij 'Duinlandschap' door Jan Voerman Jr. (1935). Voerman Museum Hattem. De kunstenaar stond vermoedelijk op De Loopert naast de Waalsdorpervlakte en schilderde in noordelijke richting het duincomplex Prinsenberg en rechts daarvan de Meijendelseberg.

bewaard. Voor het duingebied Berkheide ten noorden van het Wassenaarse Slag werden totaal 115 veldnamen gevonden (Van der Meer 2002). Ruim een derde van die namen eindigde op – del. Ook ten zuiden van de Wassenaarse Slag kwamen er vele ‘teellandjes’, waarvan de namen nog aan de orde komen. De perceeltjes werden uitgegraven om dicht bij het grondwater te komen. Als bemesting gebruikte men ‘grom’ (visafval) en stalmest dat in karren werd aangevoerd. Naast aardappelen werden er rogge en erwten verbouwd, maar vaak mislukte de oogst door droogte of te veel regen. Ook moesten de landjes door uitputting soms jaren braak liggen.

Voor het beheergebied Meijendel werd na 1950 een bijzonder initiatief genomen. De stimulans ging waarschijnlijk uit van Jan Boerboom die zou gaan promoveren op ‘De plantengemeenschappen in de Wassenaarse duinen’ (Boerboom 1960). Geheel volgens de Wageningse traditie was er bij hem veel aandacht voor de geschiedenis van het onderzoeksgebied. Hij raadpleegde archieven en oude kaarten, die zijn verwerkt in een aparte studie (Boerboom 1958). Over de ouderdom van de diverse begroeiingen werd informatie verkregen tijdens lange wandelingen in 1956 en 1957 met oudere duinkenners, zoals Jan Parlevliet in 1874 geboren op boerderij Meijendel en oud-duintoeziener van Rijnland,

en met Philip Dirk baron van Pallandt van Eerde (1889-1979) geboren en getogen op kasteel Duinrell. De herinneringen, waaronder ook de veldnamen, zijn terecht gekomen in drie kleine rapporten (Tuinzaad 1956; Kraaij 1957; Tuinzaad & Kraaij 1958). Henk Tuinzaad (1910-2009) was hoofd productie DWL (Tuinzaad 2020), Arie Kraaij was daar technisch ambtenaar (Fig. 6).

Vermoedelijk was er bij elke wandeling een schetskaart 1 : 10.000 bij de hand om de namen op te tekenen en ook werd er verslag gemaakt met opmerkingen over aangeplante bomen en heesters. De kaart ‘Situatie duinterrein’(1957) schaal 1 : 10.000 heeft in de kaartondergrond vele veldnamen, er zijn namen bijgetekend en in de begeleidende tekst staat ook nog veldnamen. De herinneringen gaan terug tot 1900. De kaart geeft zo veldnamen uit de tweede helft 19^e eeuw en begin 20^e eeuw. Met maar liefst 70 veldnamen is het de meest complete namenoverzicht van Meijendel.

Duinopziener Jan Parlevliet was belast met het toezicht op de helmbeplantingen, uitgevoerd door ploegen planters uit Wassenaar, Katwijk en Noordwijk, die door de week in een keet verbleven. Hij herinnerde zich een gedicht waarvan het eerste couplet luidt: In Hollands losse duinen / Door stormen en orkaan / Verstuiven hare duinen / 't

Helmplanten moet bestaan. Tussen de gepote helm werd op kalkarme grond vaak mos gestrooid.

Baron Philip van Pallandt, herinnerde zich de afzandingen omstreeks 1910 van de *Hertenkamp* grenzend aan Duinrell. In het kroningsjaar 1898 van prinses Wilhelmina werden door Van Pallandt Sr. dennen geplant aan de westzijde

van Duinrell, de voorbode van de aanplant door Staatsbosbeheer in de hele Nederlandse duinstrook. Voor vele plaatsen in het duin wordt aanplant vermeld van els (als windvang), abeel, den, populier, berberis, vogelkers, en lariks. In 1925 waren de duingronden rond Meijndel na onteigening door Van Pallandt verkocht aan de gemeente De Haag die de waterwinning veilig wilde stellen.

Figuur 7. Vier deelgebieden in het beheergebied Meijndel. Kaart Dunea.

Pompstation e.o. Dit gebied begint bij Scheveningen met de Ruygenhoek en Harstenhoek en gaat tot de Meijndelseberg. Centraal ligt het gebouwencomplex rond het Pompstation (2,3 km).

Meijndel e.o. Deze strook omvat de omgeving van Boerderij Meijndel en gaat tot het hek naar de Kijfhoek (1,5 km).

Kijfhoek e.o. Het gebied loopt vanaf Kieveltsduin tot de Paalberg bij de Kikkervalleien. Centraal ligt de vroegere landbouwontginning Kijfhoek (1,3 km).

Bierlap e.o. Het gaat hier om het gehele noordoostelijk deel met de vallei Bierlap tot het Wassenaarse Slag (2 km).

Het beheergebied Meijendel is om praktische redenen in vier stroken verdeeld (Fig. 7), waarvan alle veldnamen zijn genoteerd (bijlage 1 en 2). Een vergelijking in ruimte en tijd (1957-2007) wordt zo mogelijk. In het onderschrift staat een karakteristiek. De totale lengte van het gebied tussen Scheveningen en het Wassenaarse Slag is ruim 7 km.

Namenlandschap 1957

In de lijst van 70 veldnamen (bijlage 1) in 1957 valt meteen het gebied Bierlap e.o. op met 32 namen waarvan er 12 duiden op het agrarisch gebruik. Het meest komen namen eindigend op – pan voor en wat minder op – del, - akker en – (teel)land. De namen zeggen iets over gebruik, ligging of gewas. De namen komen uit het einde van 19^e eeuw en begin 20^e eeuw. Toen werden er landjes in het duin uitgegraven om aardappelen en andere gewassen te verbouwen. Op de kaart uit 2007 zijn deze namen verdwenen. Op de kaart van 1957 komen drie namen voor eindigend op – kil (*Ganzenkil*, *Kievietenkil* en *Smousenkil*). In de Wassenaarse duinen betekent kil een langwerpige uitgestoven stuifgat. Elders in Nederland is een kil steeds stromend water, zoals bij de Dordtse Kil. *Smousenkil* is mogelijk (negatief) genoemd naar een joodse familie uit Wassenaar.

In het gebied *Bierlap e.o.* komen veldnamen voor, die al eerder zijn genoemd, zoals *De Klip*, *Duinrell* en *Kruispunt*. De *Wilhelminarand* is nieuw. Een aantal duintoppen heeft voor het eerst een naam: *Meeuwenberg*, *Paalberg* en *Tafelberg*. De *Meeuwenberg* en ook de *Meeuwenhoek* hebben te maken met de grote broedkolonie van zilvermeeuwen en kleine mantelmeeuwen. Hier deed in de jaren dertig Niko Tinbergen met studenten gedragsonderzoek. De *Paalberg* kreeg haar naam door een ijzeren paal waaraan bij schiettoefeningen een waarschuwingsslag werd gehesen (Boerboom, 1958, 84). De *Tafelberg* is genoemd naar de vorm en is later bekend als *Ganzenhoekberg*. De *Kousenpan* kreeg de naam, omdat baron Van Pallandt wilde dat de berken niet bij de grond werden gehakt, maar op 'koushoogte'. Dicht bij de grond zouden de uitlopers door konijnen worden afgevreten. De *Halve Pan* heet zo, omdat de ene helft van Van Pallandt was en de andere helft van Domeinen.

In het aansluitende gebied *Kijfhoek e.o.* staan op de kaart ook twee namen voor duinhoogten: *Kievietsduin* en *Snellenberg*, een duinrug die ook wel *Stuifberg* heette. Vier namen eindigen op – pan met namen van gebruikers. De *Snelenberg* is mogelijk naar een persoon met de achternaam Snellen genoemd, maar wie dat was is onbekend. Niko Tinbergen bestudeerde tussen Kijfhoek en Bierlap de verstuiwingen op een westhelling. In 1926 plantte DWL echter helm, 'zodat de loopbaan van het stuifduin bij het 'Oude Bos' een

roemloos einde heeft gevonden' (Tinbergen 1927).

In *Meijendel e.o.* verschijnen in 1957 namen op de kaart die te maken hebben met de recreatie bij Boerderij Meijendel, zoals *Grote Veld*, *Kleine Wei* en *Springtuin*. De aanplant van abelen en seringgen leidde tot een veldnaam. Er zijn nog enkele namen die wijzen op landbouw: (*Teel*)land van *Hein*, *Erwtenland* en *Rammenbunder*. Opnieuw zijn er namen eindigend op – pan. Opvallend is de *Prinsenber* van 24 meter + NAP. Dit uitzichtpunt kwam in beeld toen in 1922 een wandel-, fiets- en ruiterspad werd aangelegd evenwijdig aan de Hoofdader tot Golfzang, in 1939 doortrokken tot het Wassenaarse Slag. Het noordelijk deel van de *Ruygenhoek* was het jachtterrein van prins Hendrik. Hij overzag zijn gebied vanaf een duintop, die men later de *Prinsenber* noemde. De fietser kent het asymmetrische reliëf met een vlakke en steile helling van dit loopduin.

In het gebied *Pompstation e.o.* is het *Koningsbos* begonnen als een aanplant van grove dennen op grond van Domeinen door W.C.H. Staring in 1863-68 ten tijde van koning Willem III (Boerboom 1958, 36). In het noordelijke deel plantte men later Oostenrijkse en zwarte dennen. In dit deelgebied zijn ook namen met eiken en seringgen. Op de *Meijendelseberg* werd tijdens schiettoefeningen een rode bal gehesen als waarschuwing.

Recreatiekaart Meijendel 2007

De inventarisatie van 1957 leverde 70 veldnamen op, de kaart van een halve eeuw later 54 namen (bijlage 2). Bij de bespreking van de vier gebieden komt dit verlies aan de orde. Er zijn echter ook nieuwe veldnamen te melden.

In het deelgebied *Bierlap e.o.* verdwenen 12 veldnamen voornamelijk van aardappellandjes. Nieuw zijn het *Duinrellbos*, *Het Slag*, *Kikkervalleien* en *Vinkenhoek*. *Het Slag* zijn de duinen naast het Wassenaarse Slag, de *Kikkervalleien* zijn plassen aan de voet van de *Kikkerberg* van 17 meter hoog. De *Kikkerberg* was in 1957 gekoppeld aan de *Paalberg* (*Paal- of Kikkerberg*). De naam *Kikkerberg* ontstond waarschijnlijk in verband het uitzicht dat men hier had (Boerboom 1958, 84-85). Deze duinonderzoeker verwees naar de Scheveningse woord 'kikke' dat kijken betekent. In 2007 liggen naast de *Kikkerberg* de *Kikkervalleien* en in die plassen komen behalve veel rugstreeppadden ook kikkers voor. Het is een wat verwarrende naamsafleiding. De opzettelijke vernatting van dat gebied begon na 1960.

In het gebied *Kijfhoek e.o.* kwamen er twee namen bij: *Helmduinen* en *Paardenduin*, waarschijnlijk gegeven door de beheerders.

In Meijndel e.o. komen de meeste nieuwe veldnamen voor gerelateerd aan de recreatie, zoals: *Golfzang*, *Grote Bos*, *Grote Wei*, *Meijnbos* en *Weiduin*. Hier spelen in het weekend honderden kinderen uit de agglomeratie Den Haag. De natuur zit meer in de namen *Abelentop*, *Libellenvallei* en *Vogelbos*. Voor een uitzicht is er *De Piek* van 25,4 meter + NAP in de binnenduinstrand bij het parkeerterrein *De Kieviet*. Er verdwenen namen eindigend op – pan van de vroegere ontginning.

In het gebied Pompstation e.o. veranderde niet zo veel. Nieuw zijn de *Hogehoek* en het *Uilenbos*. Hier komen relatief minder bezoekers en is er minder behoefte aan veldnamen.

Conclusies

Vijf eeuwen veldnamen in Meijndel gaven ons een beeld van veranderend duingebied af te lezen op diverse oude kaarten. De oudste veldnamen zijn de valleien *Bierlap*, *Kijfhoek*, *Meijndel*, *Oude Rijs* en *Sparregat*, die werden verpacht voor beweiding. De namen eindigend op – pan en – del zijn typerend voor het Wassenaaarse duingebied en uniek langs de Nederlandse kust. Duintoppen worden bij Wassenaar aangeduid met – berg of – duin. Dankzij deze aanduiding weet de bezoeker dat hij of zij in de duinen bij Wassenaar is.

In de omgeving van de Waalsdorpervlakte zijn op oude kaarten uit de 17e en 18e eeuw ruim tien namen van duintoppen gevonden, die wijzen op militair gebruik als richt- of uitzichtpunt. De veldnamen eindigend op – berg zijn hier in de 19e eeuw weer verdwenen. De duinwaterwinning leverde in de tweede helft van de 19e eeuw slechts één nieuwe veldnaam op, namelijk *Kruispunt*. Naast de weg het Wassenaaarse Slag lagen vele landjes met namen eindigend op – pan, waar vele arme dorpsbewoners aardappels verbouwden. Na 1950 verdwenen deze namen weer. Rondom Boerderij Meijndel kwam na 1950 een tiental nieuwe veldnamen in gebruik, te relateren aan de recreatie.

De gevonden veldnamen hadden te maken met het agrarisch, militair, bosbouwkundig of recreatief gebruik van de Wassenaaarse duinen. Het 'toponymisch erfgoed' in het beheergebied Meijndel is steeds veranderd en dat zal in de toekomst doorgaan.

* Graag bedank ik Ruud Nelemans (oud-coördinator duinbeheer, water en recreatie Dunea), en Hans Otten (oud-hoofd terreinbeheer DWL) voor de gevoerde discussie over enkele veldnamen.

Literatuur

- Beekman F & H van der Meer (2020). *Berkheide, een vissersbuurt tussen Katwijk en Scheveningen*. In: *Holland's Duinen* 76, 13-21.
- Boerboom JHA (1958). *Begroeiing en landschap van de duinen onder Scheveningen en Wassenaar van omstreeks 1300 tot heden. Een historisch-vegetatiekundige studie*. In: *Beplanting en recreatie in de Haagse duinen*, ITBON Mededeling 39. Wageningen.
- Boerboom JHA (1960). *De plantengemeenschappen van de Wassenaaarse duinen (diss.)*. Wageningen.
- Crefcoeur B & J van Pesch (2009). *125 jaar Belgisch Park. De ontwikkeling van 'Nieuw Scheveningen', wonen tussen bad en stad*. Zaltbommel.
- Heukels H (1907). *Woordenboek der Nederlandsche volksnamen van planten*. Amsterdam.
- [Kops J] (1798). *Tegenwoordige Staat der Duinen van het voormalig gewest Holland. Eerste Deel*. Leyden.
- Kraaij A (1957). *Historische gegevens, ontleend aan mededelingen van de oud-duintoeciener van Rijnland, J.H. Parlevliet tijdens wandelingen door de Oostduinen met ir. J.H.A. Boerboom op 25 oktober 1956 (rapport II)*. 's-Gravenhage. 8 p.
- Meer HP van der (2002). *Oude en nieuwe toponiemen in het duingebied Berkheide tussen Katwijk en Wassenaaarse Slag*. 2 p. (manuscript).
- Moerman HJ (1956). *Nederlandse plaatsnamen. Een overzicht*. Leiden.
- Otten H (2003). *Van Kijfhoek tot Hoerabosje. Bijzondere veldnamen in Meijndel*. In: *Dwars door de duinen, een verkenningstocht van Den Haag naar Noordwijk*, 49-51. Leiden.
- Pareau AH (1909). *Iets over de Verzouting van het Duinwater*. Delft (bijlage no. 8).
- Pareau AH (1914). *Geschiedenis der Haagsche Waterleiding over de jaren 1874-1914*. (plaat no. 4).
- Schönfeld M (1950). *Veldnamen in Nederland*. Amsterdam.
- Tinbergen N (1927). *Meijndel-onderzoek. Stuijduinen*. In: *De Levende Natuur* 31, 355-360.
- Tuinzaad H (1956). *Historische gegevens, ontleend aan mededelingen van de oud-duintoeciener van Rijnland J. Parlevliet tijdens wandelingen door de Oostduinen op 16 mei 1956 (rapport I)*. Duinwaterleiding van 's-Gravenhage. 3 p.
- Tuinzaad H & A Kraaij (1958). *Historische gegevens, ontleend aan mededelingen van Ph. D. baron van Pallandt van Eerde en J.H. Parlevliet, tijdens wandelingen door de Oostduinen op 5 juli 1957 (rapport III)*. 4 p. Met kaart 1 : 10.000.
- Tuinzaad B (2020). *Rondom de Haagse Watertoren*. Balthoven (uitgave in eigen beheer).